Turkish Studies
International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016, p. 829-844
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9134
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi
Received/Geliş: 13.01.2016 **Accepted/Kabul:** 12.02.2016
Referees/Hakemler: Prof. Dr. Ali AKAR
- Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN - Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

This article was checked by iThenticate.

DİL ALGISI BAĞLAMINDA AĞIZ KONUŞURLARININ OLASI TUTUMLARI: ANADOK* ÖRNEĞİ

*Müberra SEYDİ ERTEK**

ÖZET

Dil algısı, dilbilimci olmayanların her hangi bir dili ve o dilin konuşurlarını nasıl algıladıklarına dair düşünceleridir. Dil algısı odaklı çalışmalar 20. yüzyılda Japonya ve Hollanda'da başlamış, devamında ise dilbilimcilerden başka araştırmacıların da ilgi duyduğu bir çalışma alanı olmuştur. Dil algısı, dilbilimden başka, sosyoloji, psikoloji, kültürel antropoloji vb. farklı disiplinlerin de dikkatini çekerek disiplin içi ve disiplinler arası araştırmalara imkân sunmaktadır. Algısal dil verileri diller, ağızlar vb. diğer konuşma varyantları arasında bulunan dil ve kültür ayrılığı bağlamındaki farklılıkların belirlenmesinde ve sınırların çizilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu verilerden kişilerin/ grupların kendilerinden olmayan kişi ve grupları ve onların konuşmalarını nasıl değerlendirdiklerine dair düşüncelere ulaşılmaktadır. Bu çalışma için, araştırma konusuna veri sunmak amacıyla 2008-2010 yılları arasında gerçekleştirilen ANADOK (Ankara Ağızlarının Dokümantasyonu) projesinden elde edilen malzeme incelenmiş ve incelenen malzemeden hareketle Ankara ağzı konuşurlarının dil algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Dil algısı bağlamında Ankara ağzı konuşurlarının çeşitli sosyal-kültürel vb. nedenlerle karşı karşıya geldikleri ve etkileşim içinde oldukları diğer konuşma varyantlarına ve bu varyantların konuşurlarına karşı birtakım algılara sahip olduğu görülmüştür. Verilere göre, Ankara ağzı konuşurları standart dil, kendi ağızları ve başka ağızlara karşı algısal düşüncelere sahiptir. Her hangi bir varyantla ilgili sahip oldukları algılarla o varyantın konuşurlarına olan algıları çoğunlukla paralellik göstermektedir. Bu araştırmada, ağız konuşurlarının hangi varyanta ve konuşuruna karşı nasıl tutum geliştirdiği saha araştırmasından sunulan örneklerle tespit edilmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil algısı, Dil tutumu, Algısal diyalektoloji, ANADOK, Ankara Ağzı

* Öğr. Gör. Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: muberraseydi@gmail.com

POSSIBLE ATTIDUES OF DIALECT SPEAKERS IN THE LANGUAGE PERCEPTION CONTEXT: EXAMPLE OF ANADOK

ABSTRACT

Language perception is the thought that non-linguist's perceive about in any language and speakers of that languages. Language perception studies began in the 20th century in Japan and the Netherlands and after it has been interested in a work area with other researchers from linguists. Language perception, other than linguistics, offers opportunities for disciplinary and interdisciplinary research by drawing the attention of various disciplines such as sociology, psychology and cultural anthropology. Perceptual language datas, play an important role to determine the language and cultural differences between other variants such as dialaect speech and in drawing boundaries. These data provides an information about how any groups of individuals evaluate other groups and their speechs. For this study, data from ANADOK (Documentation of Ankara Dialect Project) conducted between 2008-2010 were examined and moving from these materials language perception of Ankara dialect speakers has tried to determine. In this survey, it was seen that the dialect speakers faced and interact other dilaects and its speakers with various social-cultural reasons and a result of this interaction they have some perceptions. According to the data, Ankara dialect speakers has the perceptual thing about standart language, their own dialect and other dialects. In any perception that they have about variants is shown mostly parallel with perception of speakers. In this study, perception of dialects speakers about variant and its speakers has been identified and interpreted.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

Language perception is the thought that non-linguist's perceive about in any language and speakers of that languages. Perceptual dialectology presents dialectologist's, sociolinguist's interest in folk linguistic. Linguists want to know these questions response: What do nonlinguists say about any variation? Where do they believe it comes from? Where do they believe it exists? What do they believe is its function? and etc. Perceptual dialectology differs from standard dialectology in that it is concerned not with formal linguistic differences among dialects but rather how nonlinguist's perceive dilaects. Perceptual dialectology also concerns itself with social dialects as well as regional dialects. Social dialects are associated with certain social classes or groups, rather than with a region.

Language perception studies began in the 20th century in the Japan and Netherlands and after it has been interested in a work area with other researchers from linguists. Language perception, other than linguistics, offers opportunities for disciplinary and interdisciplinary researchs by drawing the attention of various disciplines such as sociology, psychology and cultural anthropology. Perceptual language

datas, play an important role to determine the language and cultural differences between other variants such as dialaect speech, social variants etc. and in drawing boundaries. These data provides an information about how any groups of individuals evaluate other groups and their speechs.

As a result, an understanding of perceptual dialectology is useful for understanding the ways in which people's thoughts about language can influence their actual behavior. Specially it is important that in fields such as dialectology, language change and language attitude studies etc.

Purpose

In this study, I tried to determine what do dialect speakers (Ankara dialect speakers) think about variants such as their own dialect, other dialects and standard language. Where do they believe it comes from? Where do they believe it exists? What do they believe is its function? and etc.

Method

For this study, data from ANADOK (Documentation of Ankara Dialect Project) that conducted between 2008-2010 were used to determine dilaect speaker's possible attidues in the language perception context.

Researchers have obtained materials to save Ankara dialect. These material were obtained through unstructured interviews and semi-structured interview technique. These material contain data for language perception of the participants (see for detailed information about ANADOK, Demir 2013). In the project various questions were asked to participants by the researchers to identify the perceptions of languages and linguistic differences.

In this study, ANADOK's data as the research area has been selected. The subject of investigation is determined as dialect speaker's possible attidiues in the languge perception context. The sample of study is ANADOK's participants that are determined by puposive sampling. The data obtained from the participants in the research subject context were analyzed and reviewed the document review process.

Findings

In this survey, it was seen that dialect speakers faced and interact other dilaects and its speakers with various social-cultural reasons and as a result of this interaction they have some perceptions. According to the data, Ankara dialect speakers has the perceptual opinions on standard language, their own dialects and other dialects. In any perception that they have about variants is shown mostly parallel with perception of speakers. In this study, perception of dialect speakers about variants and its speakers has been identified and interpreted.

According to the data, dialect speakers have both positive and negative reviews. However, as a result of the research, participants are encountered without comment.

Dialect speakers saying "correct", "educated speech", "talk of Ankara" etc. have made statements with a positive assessment for

standard language. They think speakers of standard language are educated, urban and polite people. As a result of the research it has seen that dialect speakers' perception of standard language speakers and standard language is parallel.

There are both positive and negative assessment of dialect speaker's perception to their own dialect. Some participants compared their own variant with other variants and they interpreted other languages as "normal", "correct", "same", "likes you", "there isn't any language differences". On the other hand, other participants evaluated their dialect negative and they said "rude", "different", "rural language", "we don't speak likes you", "not like you" etc. It has seen that positive presuppositions about standard language and speakers leads to negative evaluation.

When speakers evaluate other dialects they compare it with their own dialect and make a comment accordingly. Some participants interpreted other languages with positive utterences as "same", "no difference" and etc. However, other participants aware of speech differences. They seperate other speechs from their speech and they said "different", "strange", "not like us", "unusual", "they speek additive" and etc.

Results and Suggestions

For this study, data from ANADOK (Documentation of Ankara Dialect Project) that conducted between 2008-2010 were examined and moving from these materials language perception of Ankara dialect speakers has tried to determine. According to the investigation some of Ankara dialect speakers have language awareness. They have any thoughts about languages, language changes, variants, language speakers, specially pronunciation or lexical differences in dialects and etc. Therefore, they exibit attitudes in different ways with their positive or negative perceptions. However, other speakers don't have any language awreness. They don't have any opinions on languages or any variants.

In this study, Ankara dialect speakers' possible attidues and perceptions were identified. As a result, it has seen that there are same findings about dialect speaker's perception of languages as in other language perception researchs. These findings can play an important role to draw boundaries of dialects and to determine the boundaries of jeolinguistics. Furthermore, these findings have an interesting datas that sociolinguistic, folklore and cultural antropology etc. and oher disciplines may attract atention. Therefore, they can use these findings in disciplinary and interdisciplinary original studies.

Keywords: Language Perception, Language Attidue, Perceptual Dialectology, ANADOK, Ankara Dialect

Giriş

Dilin ne olduğu, dillerin kökeni vb. konularda yüzyıllardır devam eden tartışmaların ve dile getirilen görüşlerin yanı sıra insanların kendi konuştukları dili, etrafında konuşulan dili ya da konuşulanları anlamadıkları, bilmedikleri bir dili nasıl algıladıkları, bu konuda neler düşündükleri ve

dile/ dilin konuşurlarına olan tutumları dilbiliminin, özellikle sosyolinguistiğin "dil algısı" (language perception) konulu başlıca çalışma alanı olmuştur.

Son zamanlarda, dilbilimci olmayanların dille ilgili neler bildikleri, dil konusunda sosyolojik, psikolojik vb. açılardan ayrım yapıp yapmadıkları, dil farkındalıkları, dilin nerede ve kimler tarafından hangi bağlamlarda kullanıldığı vb. konulara dair bilgiler özellikle çok kültürlü ve çok dilli coğrafyalar üzerinden ayrı bir ilgi odağı oluşturmuştur. Çok kültürlü ve çok dilli toplumlar dil algısı çalışmalarında sahip olduğu sosyolojik temelli ayrıcı özellikleri nedeniyle başlıca araştırma alanı olmuş ve nitelikli veriler elde edilmesini sağlamıştır.

Dil algısı çalışmaları sadece çok kültürlü ve çok dilli toplumlarla sınırlanmamıştır. Toplumun kendi iç dinamikleri, kendi iç bölünmeleri, sosyal sınıflara ayrılması yani toplumsal katmanlar vb. sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitim temelli ayrılıklar algısal dilbilim çalışmalarında etkili olan diğer nedenlerdendir. Aynı tip kültüre sahip ve aynı dili konuşan toplumlar arasında da söz konusu sebeplerden ötürü algısal farklılıkların görülmesi olasıdır. Aynı dilin farklı varyantlarının konuşulması durumu da konuşucuların farkındalıkları üzerinden başlıca bir algı sunmakta ve yapılan araştırmalar dil konuşurlarının algılar üzerinden tutum geliştirdiğini göstermektedir.

1. Yöntem

Ağız konuşurlarının dil algısı bağlamında olası tutumlarına dair veri sunmak amacıyla bu çalışmada, 2008-2010 yılları arasında yürütülen Ankara Ağızlarının Dokümantasyonu Projesi (ANADOK) kapsamında elde edilen verilerinden yararlanılmıştır. Proje kapsamında mevcut ağzı kayıt altına almak amacıyla yapılandırılmamış görüşme ya da duruma göre yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle elde edilen malzeme, görüşme yapılan kişilerin dil algılarına yönelik veri içermektedir (ANADOK ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Demir, 2013). Kaynak kişilere, araştırmacılar tarafından hem dil algısını kaydetmek hem de mevcut ağız ve civar köy ağızları arasındaki dilsel farklılıkları tespit etmek amacıyla birtakım sorular sorulmuştur ve bu sorulardan katılımcıların algılarını ortaya koyan cevaplar elde edilmiştir.

Bu araştırmada, ANADOK verileri araştırma alanı seçilmiş, ağız konuşurlarının dil algısı bağlamında olası tutumları araştırma konusu olarak belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemi amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenen alan araştırması katılımcılarıdır. Katılımcılardan elde edilen veriler araştırma konusu kapsamında doküman incelemesi yöntemi ile analiz edilerek yorumlanmıştır.

2. Dil Algısı ve Algısal Diyalektoloji

Dil algısı, dilbilimci olmayanların dil değişimini (dilsel çeşitlenmeyi) nasıl algıladıkları, dil değişiminin nerede olduğu, neden kaynaklandığı ve hangi işlevlerinin olduğu konusundaki düşünceleri üzerine çalışır. Algısal diyalektoloji (perceptual dialectology) çalışmalarında temelde dilbilimci olmayanların dilbilim bağlamındaki görüşlerine odaklanılır. Bu açıdan, yani araştırma alanı ve konusu açısından bakıldığında algısal diyalektoloji bir disiplin olarak genel toplum dilbilimin bir bölümü olmasının yanında folk dilbilimin de bir alt dalı olarak düşünülmektedir.

Algısal diyalektoloji çalışmalarının ne zaman başladığına yönelik dilbilimciler arasında ortak bir kabul yoktur, ancak başlangıç çalışmalarını tarihsel olarak 1920'lerde Japonya ve 1930'larda Hollanda'da yapılan araştırmalara götürmek mümkündür. 20. yüzyıl başında Japonya'da yapılan araştırmalar ilk çalışmalar olarak kabul edilmektedir. Ardından 30'larda Japonya'dan farklı bir yöntemle Hollanda'da yapılan araştırmalar algısal diyalektoloji çalışmalarına kaynak oluşturmuştur. Japonya'da yapılan çalışmalarda dil algısını ölçmek amacıyla kaynak kişilerden işaret edilen lehçelerin arasındaki değişim derecelerini, aralarındaki farkı/farkları söylemeleri istenmiştir. "Farklı değil"den "anlaşılmaz"a kadar skala oluşturulup lehçeler ve lehçelerin konuşulduğu bölgeler

arasındaki algısal farklılık skalası ortaya koyulmak istenmiştir (bk. Mase, 1999; Long, 1999; Preston, 1999a).

Hollanda'daki çalışmalar ise Japonya'daki araştırmalardan farklı bir metodolojiyi benimsemiştir. Konuyla ilgili öncü yayın 1939'da W.G. Rensink tarafından Hollanda'da yapılmıştır. Bu çalışmada, Japonya'daki çalışmada olduğu gibi farklılık skalaları oluşturulmamış; diğer insanların kendileri ile aynı lehçeyi ya da farklı lehçeyi konuşup konuşmadığı ve ne tür lehçe farklılıklarının dikkate alındığı vb. konularda Hollandacanın lehçelerindeki algısal sınırlar incelenmiştir (bk. Rensink, 1999; Preston, 1999a).

20. yüzyıl başında sözü edilen araştırmalarla başlayan dil algısı çalışmaları, dilin toplum bilinçliliği bağlamında ele alınması ve tanımlanması noktasında da gelişmeler kaydederek farklı disiplinlerin ilgi duyduğu ve de farklı disiplinlere ilgi duyulan başlıca çalışma alanı olmuştur. Algısal diyalektoloji çalışmaları araştırma konusunun ve verilerinin kesişmesinden dolayı dilbilim dışında sosyoloji, kültürel antropoloji, psikoloji vb. insan düşüncelerinin ya da davranışlarının içinde yer aldığı diğer alanlara karşı da ilgiyi ortaya çıkarmaktadır.

Algısal diyalektoloji neden gereklidir? Algısal diyalektoloji, özellikle yorumlayıcı, etkileşimsel yaklaşımla, hem sosyolinguistik hem jeolinguistik için temel bir disiplindir (Iannaccaro-Aquila, 2001, s. 266). Algısal yaklaşım, konuşucuların durumlarını keşfetmek ve anlamak; dil veya diyalektle ilgili açıklamalarının coğrafi değerini etkili biçimde test etmek için yararlıdır (Iannaccaro-Aquila, 2001, s. 268). Algısal diyalektolojiyi bilmek, insanların dil üzerine olan düşüncelerinin onların eylemlerini etkileyebilmesini, dil değişimini ve dilsel tutum çalışmalarını anlayabilmek için yararlıdır. Algısal diyalektoloji çalışmasından elde edilen bulgular, dil öğretiminde, bir nesnenin diğer dillerde ya da değişkelerde nasıl karşılandığını öğretmede, dil konuşurlarının dil odaklı kültürel algılarını tespit etmek koşuluyla kültürel antropoloji çalışmaları vb. özgün alanlarda kullanılabilir. Ayrıca ağız araştırmalarında derleme bölgelerinin tespiti, kaynak kişi bulma, ağız atlaslarının oluşturulması vb. konulardaki yöntemsel sorunların (bk. Preston, 1993; Akar, 2006; Preston, 2010) giderilmesinde algısal diyalektoloji verilerinden yararlanılabilir.

3. Ağız Konuşurlarının Olası Tutumları

Dil kullanımı ve dilin değerlendirilmesi arasındaki etkileşim karmaşık ve tamamıyla anlaşılmış değildir. Ancak benzer sosyal şartlar dilin kullanımını şekillendirir ve bu da dilin değerlendirilmesinde etkili olur (Demirci-Kleiner, 1999; Preston, 1999). Dil tutumlarının çözümlenmesinde ve konuşmanın algılanmasında toplumu oluşturan yaş, cinsiyet, statü, köken gibi pek çok konuda farklılık gösteren bireylerin dili ve dili konuşanı nasıl algıladıkları önemlidir (Şen, 2008, s. 186). Dilbilimci olmayanların işaret edilen kendilerine ait özelliklerden kaynaklı, bu özelliklerin kendilerinden farklı olduğu konuşurları ve onların dilini algılamaları farklı tutumlar geliştirmelerine sebep olmaktadır. Tutum geliştirme, insanın yaşadığı, içinde bulunduğu ortamı doğası gereği gözlemlemesi, değerlendirmesi vb. aşamalar sonucunda duygusal, bilgisel ve yükümsel açılardan ortaya çıkmaktadır (Ochs, 1990). Ortaya çıkan tutumlar, bir sosyal dışavuruma dönüşebilmekte dolayısıyla kişilerin davranışlarına yansıyabilmekte ve sözlerinde kendilerine yer bulmaktadır.

Ankara alan araştırmalarında araştırmacılar "Ankara'nın köylerinde nasıl konuşulduğunu merak ediyoruz, bu sebeple geldik" vb. ifadelerle kaynak kişilere derleme yapma amaçlarını açıklarken onların dil farkındalıkları ve algılarına yönelik karşılıklar almışlardır. Kaynak kişilere dil algısı ve köylerin konuşma farklılıklarını tespit etmek amacıyla ayrıca sorulan sorular da bu konuda çeşitli tespitler yapmayı sağlamıştır. Katılımcıların verdiği cevaplardan hareketle ağız konuşurlarının standart dile karşı, kendi ağızlarına karşı ve başka ağızlara karşı olası üç tür tutumu tespit edilmiştir. Bu tutumlar ve nedenleri üzerinde durulacaktır.

3.1. Standart Dile Karşı Tutumları

Standart dil, dilbilimde "ögeleri yerel ve sosyal tabakalara has izler taşımayan, ağızlar üstü, norm oluşturucu yani varyasyonu azaltıcı bir prestij varyantı" (Demir&Yılmaz, 2013, s. 21) olarak kabul edilir. Standart dil konuşucuları belli bir eğitim almış, sosyal, kültürel, ekonomik vb. yönlerden olumlu niteliklere sahip oldukları kabul edilen kişilerdir. Hem standart dil konuşurları hem ağız konuşurları için ölçünlü dil konuşucularının eğitimli oldukları, sosyo-kültürel açıdan şehri temsil ettikleri, kültürlü oldukları, sosyo-ekonomik yönden daha iyi durumda bulundukları varsayılmaktadır.

Ağız konuşurları standart dil konuşucularının belli toplumsal statüleri temsil ettikleri varsayımını kabul ederler (bk. Demirci&Kleiner, 1999; Şen, 2008). Onların böyle bir varsayıma sahip olmalarına sebep olan kendi edindikleri deneyimler ve şüphesiz kitle iletişim araçları yoluyla standart dil ve konuşucuları ile karşılaşmış olmalarıdır. Standart dil konuşuru olan öğretmenler ile ilkokulda başlayan karşılaşmaları ve Türkiye'de 1990'lardan itibaren evlerin neredeyse tamamına televizyonun girmiş olması ağız konuşucularının standart dille tanışmasına ve ilerleyen dönemlerde de tanışmanın ötesinde standart dille yoğun bir etkileşim içerisine girmesine sebep olmuştur.

Eğitim öğretime başladıklarında birebir temas halinde oldukları standart dil konuşuru olan öğretmenler ağız konuşurlarının nazarında "eğitimli" kesimi temsil etmekte ve dolayısıyla da standart dili konuşmaktadırlar. Eğitim-öğretim vb. devleti temsil eden kurumlar standart dil konuşulmasının zorunlu olduğu, yerel ve sosyal diğer varyantların konuşulmasının yasak olduğu kurumlar olarak ağız konuşurlarının karşısına çıkmıştır. Bunun yanı sıra uzun yıllar, televizyon vb. diğer kitle iletişim araçlarında da standart dil dışında başka değişkelerin kullanımına yer verilmemesi algısal olarak da bir standartlaşmaya sebep olmuştur: Sosyolojik özellikleri itibariyle eğitimli, kültürlü ve şehirli kesim standart dil konuşucusu olabilmektedir.

Ankara alan araştırmalarında katılımcıların standart dile karşı yukarıda değinilen olası algıları destekleyen verilerine ulaşılmıştır. Kaynak kişiler araştırmacılarla karşılaştıklarında onların konuşmalarından çeşitli nedenlerle bilgi sahibi oldukları standart dili konuştuklarını bilmekte ve araştırmacıların kendilerini üniversiteden geldikleri yönünde sunmaları da kaynak kişilerin onları kendilerinden daha farklı "eğitimli" olanı temsil eden bir üst statüye koymalarına sebep olmaktadır. Kendilerinden farklı bir statüde yer alan, statüleri gereği eğitimli, şehirli ve kültürlü olan araştırmacılar ağız konuşuru kaynak kişilerin nazarında "kibar" ve "kültürlü" olarak algılanmaktadır. Araştırmacıların konuştuğu dilin de kendi konuştukları dilden daha "düzgün" olduğu düşünülmektedir. Bu algılar ve düşüncelerden kaynaklı katılımcılar araştırmacıların karşısında çekimser ve çekingen kalabilmekte, özellikle kadın kaynak kişiler araştırmacılarla konuşmaktan kaçınmaktadırlar.

Ankara araştırmalarında kaynak kişilerin standart dile ve standart dil konuşurlarına karşı algıları tespit edilmiştir. Araştırma ekibinin kaynak kişilere "Biz X Üniversitesinden geliyoruz. Sizin konuşmanızı merak ediyoruz. Bunun için geldik." diye araştırmanın amacını söylemelerinin ardından katılımcılardan standart dil algılarını ortaya koyan cevaplar alınmıştır. Ayrıca konuşma farklılıkları olup olmadığına yönelik sorulan sorulardan da kaynak kişilerin algılarını ortaya koyan düşünceleri kaydedilmiştir. Aşağıdaki örnekte, kaynak kişi İstanbul Türkçesi diye de adlandırılan ölçünlü dili, o taraflarda yaşayanların daha tahsilli olmasından dolayı "düzgün" olarak değerlendirmektedir:

"ND: Sizin bu köyün konuşmasında İstanbul Türkçesinden farklı ne var amca?

BD: Istambul mu?

ND: Yani buranın konuşması farklı mı?

BD: Valla:hi ben şó:le düşünüyorum, ii tabi o taraf daha tahsilli, daha guruluşundan şeyde olduğu için daha dúzgün oluyo:. Ya:ni buranıŋ gonuşması. Bizimki tabi…" (Çamlıdere/Avden/Bayram Demet, 70 yaş/Derlemeci: Nurettin Demir).

Ankara'nın köylerinde yaşayanlar için standart dil, ayrıca devletin başkenti olan Ankara şehir merkezinde yaşayanların dili olarak görülmektedir. Ankara şehir merkezinde yaşayanlar ilçe ve köylerde yaşayanlar için "Ankaralı" olarak nitelendirilmektedir. Standart dil onlar için "şehirli konuşması", kendi konuşmaları da "köylü konuşması" olarak düşünülebilmektedir. Ankara araştırması verilerinde kaynak kişilerin standart dili Ankaralıların konuşması olarak değerlendirdiği ve Ankaralıların dilinin döndüğüne, kendilerinin dönmediğine ve bu sebeple de "kaba" konuştuklarına dair söylemleri mevcuttur:

"ND: Buranın konuşması ile oranınki farklı mı? Yakupabdal'ın?

İO: Valla: gonuşmalar ney, köylüsü, gasabası yoq arada. // Ha biz burdayız zaten burda. He he. // Goya aŋgaralılar, aŋgaralılar gibi dilimiz dönmüyo: işde. Köy dili ecüg gaba olur, gaba olur biliyoŋ nu? (gülme)" (Çankaya/ Yakupabdal/İkbal Oflaz, 60 yaş/Derlemeci: Nurettin Demir)

Verilen örneklerden de hareketle, katılımcıların standart dili, kendi konuşmalarından olumlu değerlendirmelerle ayırdığı gözlemlenmektedir. Ağız konuşurlarının standart dil konuşurlarına olan algısı ile standart dile olan algılarının paralel olduğunu söylemek mümkündür.

3.2. Kendi Ağızlarına Karşı Tutumları

Standart dil konuşucularının ağızlar için "kaba konuşma biçimleri" düşüncesine sahip olmaları bilinen bir durumdur. Standart dil konuşurları için ağızlar, bozuk konuşma, kaba konuşma, köylü konuşması olarak nitelendirilebilmektedir (bk. Demirci&Kleiner, 1999; Şen, 2008). Bir standart dil konuşuru kendi konuştuğu dilin resmi kurumlarda, eğitim, iş vb. yerlerde, radyo, televizyon vb. kitle iletişim araçlarında kullanıldığını bilmekte ve bu sebeple en doğru biçim olarak kendi konuşmasını kabul etmektedir. Ağız konuşurları ise benzer sebeplerle standart ağzı kendi konuştukları ağızdan ayırmakta yukarıda da değinildiği üzere "düzgün konuşma" olarak değerlendirmektedir.

Ankara alan araştırmasından kaynak kişilerin kendi konuştukları varyanta karşı farkındalıkları ve algısal düşünceleri konusunda birtakım veriler elde edilmiştir. Katılımcıların dil farkındalıkları konusundaki değerlendirmelerini farklı açılardan analiz etmek mümkündür. Örneğin, bazı katılımcılar araştırmacıların kendi dilini araştırmalarını tuhaf karşılamakta, bunu anlamlandıramamakta, yorumlayamamaktadır:

"MS: Biz Başkent Üniversitesi'nden geliyoruz. Böyle köyleri gezip Ankara'nın, buraların konuşması nasıl, onu merak ediyoruz.

SK: Hee.

MS: Siz şimdi teyze, ne yapıyorsunuz gününüz nasıl geçiyor? Çocuğunuz mu?

SK: Torun, torun. Eew görüyoz, ev işi yavrım. Ondan so:na yimeg, a:ş. Köy işinde ne yapaŋ? Neyse" (Altındağ/Aydıncık/SK, 58 yaş/ Derlemeci: Müberra Seydi).

Bu tür katılımcılarda dil farkındalığı düzeyinin düşük olduğunu söylemek mümkündür. Örnekten de görüldüğü üzere kaynak kişi araştırmacının dile getirdiği araştırma amacını anlamadığı için "Hee" diyerek konuyu geçiştirmektedir. Bu tür kaynak kişiler için dil, sadece ihtiyaçlarını karşılayan özgün varlığının farkında olmadıkları bir araç hükmündedir. Dili hiçbir şekilde kendi

yaşantılarının, kendi kültürel özelliklerinin bir unsuru olarak görmemektedirler. Dili başlıca bir öge olarak görmedikleri için de katılımcılar araştırmacıların onların konuştuğu dile ilgi duymalarını garipsemektedir. Ancak, dile karşı ilgiyi garipseyen kaynak kişiler araştırmacıların onlar için somut olan yaşantısal ritüellerine ilgi duymalarını tuhaf bulmamakta ve bu konularda oldukça akıcı ve uzun konuşmayı tercih etmektedirler.

Araştırmacıların kendi konuşmalarına ilgisi karşısında kendilerinin eski biçimi konuştuklarını dile getiren kaynak kişiler, bu konuşmaları yeni biçimin (standart dilden kaynaklı biçimin) farkında olarak "eskiye özgü" olarak yorumlayabilmekte ve araştırmacıların bunları anlamadığını düşünebilmektedir:

"SÇ: Ne diyorsunuz siz ona? Çepit mi dediniz?

Ş: Çepit de dériz yuqa da dériz. Şindi yuqa deyolla. Şindi yuqa deyolla:. Biz esgi şeyleri gonuşur. Hani esgi şeyler.

Amca: Zaten onnar da onu isdiyo: ya:ni.

Ş: Tabi: şepit deyince sen annamayosuŋuz, yuqa déyince annayosuŋuz değül mü?"(Çamlıdre/Şerife Teyze/ Derlemeci: Saniye Çancı)

Bir grup katılımcıda ise kendi ağızlarına karşı çeşitli psikolojik, sosyolojik vb. sebeplerden ötürü duygusal bağlılık gözlemlenmektedir. Bu tür katılımcılar, kendi ağızlarını standart dilden ya da diğer ağızlardan ayırmamakta, araştırmacıların "değişiklik var mı?" vb. soruları karşısında her hangi bir değişiklik olmadığını dile getirmektedirler. Ayrıca geliştirdikleri duygusal yaklaşım sonucunda kendi konuşmalarını bölgenin gerçek konuşması olarak diğer konuşmalardan daha düzgün görmektedirler:

"ND: Peki sizin konuşmanız buranın tipik konuşması mı yoksa kadınlar falan farklı konuşur mu? Eskiler farklı mı konuşur?

A: Farqlı gonuşmaz. E aynı gonuşmamız. Bu şekilde gider. Gadınnarımız da öyle. Yani li:san değişikliği yoq. Yani içerimizde yabancı yoq bizim. Dışardan göç, efendim göçmen, ayrı bir kavim filan yox. Hepimiz ya:ni bi soy." (Beypazarı/ Karaşar/ A kişisi, 82 yaş/Derlemeci: Nurettin Demir)

Benzer şekilde kendi konuşmasını standart dille karşılaştırarak daha "düzenli" gören kaynak kişi başka köylerin konuşmasının değiştiğini söyleyebilmektedir. Kendi konuşmalarının düzenli olmasını ise standart dil konuşurları ile karşılaşabildikleri, etkileşim içinde olabildikleri bir güzergâhta yaşamalarına bağlamaktadır:

"N.D: Kelimelerin söylenişinde fark var mı? Yaparuz mu diyorlar yaparız mı mesela?

*A: Yaparız. Yaparuz değil de yaparız olaraq ya:ni şeyi. O şeyde gullanılır. Hani ben şindi biraz da dil olaraq burası ha biraz düzenni. Çünkü, esgi istambul yolu bu güzergahdaydı. Burdan geşdiği için biraz daha hareketliydi burası. Yol kenarında da e mesel*a: İşde onnar duruyollardı, gonuşuyollardı. Sohbet édiyollardı, siziŋ gibi ondan soŋra. Ya:ni biraz lehçelerini daha hani düzenli, nispeten.*

N.D: Çevre köylerde farklılık var mı?

A: Tabi. Mesela: Bulaq Köyü var. Bulaq Köyünde farqlıdır lehçeler. Değişir. Her köyüŋ şeyi değişir." (Çamlıdere/ Avdan/ Bayram Demet, 70 yaş/ Derlemeci: Nurettin Demir)

Araştırmacının standart dile yakın bir konuşması olduğunu gözlemlediği kaynak kişiden kendi şivesi ile konuşması istendiğinde kendi şivelerinin "normal" olduğuna dair cevap alınmıştır. Aynı katılımcıya başka köylerin konuşması sorulduğunda ise "onlarınki bir türlü" diyerek kendi konuşmalarını diğer konuşmalardan ayırmıştır:

"SE: Sizin şive ile konuş bize?

AB: Şimdi normal bizim şivemiz ya:ni ö:le." (Çubuk/Kutuören/Ahmet Balin, 70 yaş/ Derlemeci: Süer Eker)

Başlangıçta konuşmalarının araştırılmasını garipseyen bir katılımcı, kendi konuşmalarını ve kendilerini "normal" olarak görmekte ancak "köy dili" konuştuğunu da dile getirmektedir:

"SÇ: Burası Boyalı köyü değil mi?

A: Boyalı. Ne goŋuşca:z?

SÇ: Biz Ankara köylerinde nasıl konuşulur, onu anlamaya çalışıyoruz.

A: Bildüğün gibi gonuşuyoz işde.

SÇ: İşte bakalım nasıl konuşuyorsunuz bildiğimiz gibi mi bilmediğimiz gibi mi?

A: Artığı fırtığı bilmem, normalız. Köy dili gonuşuuz. Köy dili gonuşuyuz. Evet, bö:le gonuşuz."(Güdül/Boyalı/A kişisi, 65 yaş/Derlemeci: Saniye Çancı)

Diğer katılımcıların cevaplarında ise kendi konuştukları varyanta karşı olumsuz değerlendirmelerle karşılaşılmıştır. Bu tür katılımcıların kendi konuştukları dille, ağızla ilgili dolaylı yönden algı sahibi olan kişiler olduğunu söylemek mümkündür. Sahip oldukları algı, ya kitle iletişim araçları -özellikle televizyon- vasıtasıyla ya da şehirde yaşayan, standart dili konuşan kişiler, yakınları vb. aracılığıyla, ayrıca resmi kurumlar/kuruluşlar vb. kaynaklı deneyimleri aracılığıyla edinilmiştir. Kendi ağızlarına olan algıları standart dil konuşurları ve standart dile olan algıdan tamamen farklı bir yöndedir. Yine standart dil ve standart dil konuşurlarının algısındaki mevcut paralellik gibi kendi ağızlarına ve konuşurlarına karşı sahip oldukları algıda da paralellik söz konusudur:

"SÇ: Biz ankaradan geliyoruz.

HÖ: Hoş geldiŋiz.

SÇ: Ankara'nın köylerini dolaşıyoruz.

HÖ: Dolaşıŋ baqa:m hıı.

SÇ: Ankara köylerinde nasıl konuşuluyor, onu merak ediyoruz.

HÖ: Biz gibi gaba gaba gonuşu gonuşuviriz işde biz." (Ayaş/Ilıca/ Havva Özdoğan, 55 yaş/Derlemeci: Saniye Çancı)

Ağız konuşurları yukarıda da değinilen nedenlerden dolayı kendi konuştukları ağzı standart dili ölçüt alarak değerlendirmekte ve standart dili "kibar" olarak nitelendirirlerken kendi ağızlarını "kaba" olarak görmektedirler. Ağız konuşurlarının kendi ağızlarını "kaba" olarak görmeleri temelde

konuşurlar arasında, standart dil konuşuru ve ağız konuşuru arasında bulunan eğitim, meslek, sosyal-kültürel özellikler vb. temelli statü değişkeninin farkında olmalarından ve bu farlılığı varsaymalarından kaynaklanmaktadır:

"SÇ: Teyzeciğim iki dakika konuşalım.

EÇ: Gonuşaca:saŋ teyzeleriŋ aŋlarsa.

SÇ: Ankara köylerinde nasıl konuşuluyor, köylüler nasıl konuşuyor onu öğreneceğiz.

EÇ: Abooo. Biz gözel gonuşamayız ki sizler gibi a yavrım." (Güdül/Kadıobası/Esma Çalışkan, 67 yaş/Derlemeci: Saniye Çancı)

Benzer şekilde, araştırmacıların bazı sözcüklerin farklı söylenip söylenmediğini sormaları üzerine kaynak kişi bunlar üzerinden kendi şivelerinin değişik olduğuna ve bunları çok bilen kişilerin fark ettiklerine yönelik algısal yorumunu yapmıştır:

"N.D: Burda yapdurmak mı diyorlar yapdırmak mı?

BD: Yapdırmax. Yapmax, yapdırmax.

N.D: Aldurmak mı derler?

BD: Aldırmalı. İşde o kelimeleri gonuşuyoruz yani. Yapdırma, alma ne bili:m. Bizim şivle değişig ya:ni. Çoq bilen adamlar e bó:le şivleyi siziŋ gibi öğrenenler bi yere gitdiği zaman, sen çamlıdereli misiŋ zıncannı mısıŋ diyebiliyo: ya:ni. Diyebiliyo: ya:ni" (Çamlıdere/Avden/Bayram Demet, 70 yaş/Derlemeci: Nurettin Demir).

Aynı katılımcı konuşmasının devamında derlemecinin özellikle sorması karşısında Çamlıdere ile civar köylerin konuşması arasında fark olduğunu belirtmiştir. Bu fark katılımcıya göre standart dili temsil eden eğitim-öğretimin ilk Çamlıdere'de başlamasından kaynaklanmaktadır ve bu sebeple de Çamlıdere kazasının konuşması daha düzgündür:

ND: Çamlıdere daha mı düzgün?

BD: Evet. Tabi: orası gaza: ya. Daha evel ilk yapılan şey na:hiyeydi. İlk yapılan oxullar ordan başladığı için, unnar daha şeyapıyo:du. Guran gursları imamhatipler burada oxuyo:du. Bu köyüŋ adamları gidiyo:du orda oxuyo:du. Ya:ni tahsil, dini: baxımdan da diğer baxımdan da oxumuş olacaq. Tabi: kelimeler biraz daha düzelir, ómere biz esgiden burda omar diye bağruduq. Aga diye bağuruduq. A:bi değil de ağa. Aga diyi bağururduq." (Çamlıdere/Avden/Bayram Demet, 70 yaş/Derlemeci: Nurettin Demir).

3.3. Başka Ağızlara Karşı Tutumları

İnsanların kendi yaşadıkları grupları adlandırmaları ve kendilerine bakış açıları emik bakış açısı iken kendileri dışındakileri adlandırmaları ve onlara bakış açıları etnik bakış açısıdır. Adlandırmalar bireylerin grupsal kimlik algılarını sunarlar. Grupların ya da bireylerin kimlik algılarında kuşkusuz dilin de yer aldığı ve ayırıcı bir unsur olarak da görüldüğü bilinmektedir. İnsanlar kendilerinden olmayanları ifade ederken onların kendilerinden farklı olan kültürel özelliklerine işaret ederler. İşaret edilen kültürel özellikler arasında dil de yer almakta ve "öteki" olma, "farklı" olma nitelendirmelerine kaynaklık etmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca toplumların farklı bir dile sahip olmalarından dolayı özgün isimlendirmelere ve tanımlamalara maruz kaldığını söylemek mümkündür. Dilbilimci olmayanlar tarafından yapılan nitelendirmeler, tanımlamalar algı temelli olmakta ve grupların/ bireylerin algıları

da genellikle duygusal/duyusal niteliğe sahip olmaktadır. Dil ile ilgili bireylerin algısının ağırlık noktası işitme duyusuna hitap etmekte birincil farkındalık sese dayalı farklılıklar üzerinden gelişmektedir.

Farklı dil konuşurları arasında olan farkındalık ile aynı dilin farklı varyantlarını konuşanlar arasında olan farkındalık farklılık gösterir. Aynı dilin farklı varyantlarının konuşulması durumunda konuşurların kültürel, etnik vb. özellikleri dolayısıyla algı ortaya çıkmakta ve mevcut algı da tutumu değiştirmektedir. Gruplar kendilerine coğrafya olarak en yakın yerde yaşayanlarla çeşitli vesilelerle iletişim kurabilmekte ve bunun sonucunda da onlara karşı tutum geliştirebilmektedir.

Ankara alan araştırmalarında, kaynak kişilere derlemeciler tarafından sorulan "x köyünün konuşması buradan farklı mı?", "Buralarda konuşması farklı olan bir köy var mı?" vb. sorular sonucunda onların farkındalıklarına ve algılarına yönelik cevaplar elde edilmiştir. Kaynak kişiler, ahalisi ile karşı karşıya gelme ve iletişim kurma fırsatı bulduğu civar köyleri dilleri açısından değerlendirebilecek birtakım algılara sahiptir. Kimi katılımcı hiçbir farkın olmadığını söylerken kimisi de farklı olduğunu dile getirmiştir.

Aşağıdaki örnekte kaynak kişi başka bir köyün konuşmasını kendi konuşmasından ayırmamakta ve aynı olduğunu söylemektedir:

"ND: Onların konuşması buradan farklı mı?

A: Aynı uyar.

ND: Uyar mı?

A: Uyar.

ND: Şive benzer mi?

A: Şive de yoğ, aynı. Şi:ve yox, buranın şivesi şu şekilde…"(Akyurt/Karacakaya/A kişisi, 70 yaş/Derlemeci: Nurettin Demir)

Aynı katılımcı araştırmacının ısrarla sorması üzerine başka köylerin konuşmaları ile kendi konuşmaları arasında kendilerince çok az değişiklik olduğunu belirtmekte ve derlemeciler için bu farklılıkları yok saymaktadır. Söz konusu farklılıkların eski adamlara özgü olduğunu ve giderek düzeldiğini, eski adamların yani yaşlıların dışındakilerin aynı dili konuştuğunu söylemektedir:

"ND: Peki şivesi farklı olan köy var mı?

A: Şifresi hiç ayrı olan köy yox.

ND: Yok mu?

A: Bizce ba:zı az buçug şöyle şiy olur da sizce yoğ. Sizce yoğ.

ND: Öyle mi neden? Biz de onu arıyoruz? Biz o eskiyi arıyoruz zaten.

A: Hani şindi, evet sözün temsili, temsilde hata: olmasın da şurdan de:rmene giderdig Goza:n Köyü var. 'Da:rmana gideceŋ' dillerdi. Biz 'de:rmene' diriz, unnar 'da:rmana' dir. Li:sanda ecicig hafif bi.

ND: Onları arıyoruz işte bizim işimiz o. Eski kelimeleri arıyoruz. "Da:rmana" derler öyle mi?

A: Haha, Góza:n Köyü dir onu başga bu Elecig neyim dimez. Oralar hiç yox. Ecik bi parça Goza:n Kóyünüŋ şifresi şiydúr ya:ni.

B: O esgi yaşlı adamlarıŋ şindi düzeliyo:. Galan herkes ayni dil." (Akyurt/Karacakaya/ A kişisi, 70 yaş/Derlemeci: Nurettin Demir)

Araştırmacının art arda sorduğu sorularla giderek farkındalık oluşturduğu kaynak kişi konuşmasının devamında başlangıçta dile getirdiği "farklı şive yok" şeklindeki söylemi ile çelişen ifadelere yer vermiştir. Sonrasında, farklılık olduğunu belirtmiş ve konuşmaya katılan diğer kaynak kişi de bu farklılıkların eskiye özgü olduğuna, yeni neslin, gençlerin konuşmasında bulunmadığına işaret etmiştir. Bunu da gençlerin giderek şehirleşmesi, şehirde yaşaması vb. sonucunda konuşmalarının düzelmesi olarak yorumlamaktadır:

"A: Şimdi şurda Türkmen köyleri deriz arxada vardı emma çıbıa ba:lı. Onnarıŋ şifresi bag ayrıydı, ayrıydı unna. Aynı ni:san di:l, şifreleri ayrı.

ND: Biz işte o gibi şeyleri arıyoruz.

A: Ya:ni yórük köyü gibi işde.

ND: Var mı onlar?

A: Unnar, oralar. O esgi oxul, oralarda bulunur o. Segiz on civa:rında Türkmen köyü diriz. Unnarıŋ şifresi ayrıdır birez. Emme gençlerinde gine galmadı. Çüngü gençler şe:rleşiyo: gidiyo: geliyo:. Şe:rde oturuyo:. Köye geliyo:. Onnarıŋ şifre düzeliyo:" (Akyurt/Karacakaya/ A kişisi, 70 yaş/Derlemeci: Nurettin Demir)

Görüldüğü üzere Akyurt/Karacakaya'dan elde edilen örnekte katılımcının dil farkındalığına dair düşünceleri oldukça zor söyletilmiştir. Başlangıçta farklılık olmadığını söyleyen kaynak kişi derlemecinin ısrarla gelen soruları ve yönlendirmesi karşısında algısal görüşlerini dile getirmiştir.

Dil farkındalığının oldukça yüksek olduğu, araştırmacının her hangi bir müdahalesi olmadan herkesin konuşmasının ayrı olduğunu belirten katılımcılarla da karşılaşılmıştır:

"ND: Burda köylerin konuşmaları birbirinden çok farklı mı amca?

A: Faqlı olmaz olu mu tabi.

ND: Nereninki farklı?

A: Herkez li:sanı ayrı olur ba:zısının."(Çubuk/Kutuören/A kişisi/Derlemeci: Nurettin Demir)

Başka köylerin konuşmalarını değerlendirirken kaynak kişilerin kendi konuşmalarını esas alarak başka köylerin konuşmasını kendilerinden ayırdığı ve başka ağızları "ayrı", "bizi tutmaz" olarak algıladıkları görülmektedir:

"ND: Bu civardaki köylerde konuşmaları buradan çok farklı olan bir yer var mı amca?

A: Şurda bi Hançıllı köyü var. Onnarıŋki bizi dutmaz bek onnarıŋ şi:vesi. Unnar biraz daha başga. Onnarıŋ şey, li:sanı bizi dutmaz işde. Onnarıŋ şi:veleri ayrıdır onnar." (Kalecik/Satılar/A kişisi, 77 yaş/Derlemeci: Nurettin Demir)

Ankara araştırmalarında başka bir köyün konuşmasındaki değişikliği kabul eden ve bu değişikliği suyunun farklı olmasına bağlayan bir kaynak kişi ile de karşılaşılmıştır:

"SÇ: buralarda konuşması farklı olan köy var mı teyze?

EK: Olabilir. Tabi suyundan değişebilir. Olur. Her tarafıŋ şeyi ayrı. Belki suyundan olabilir, gonuşması." (Nallıhan/Sobran/Emine Kaya, 64 yaş/Derlemeci: Saniye Çancı)

Algısal diyalektoloji çalışmalarında önemli olan söyleyiş farklılıkların tespiti konusundaki farkındalık bazı katılımcılardan elde edilen verilerde ortaya çıkmaktadır. Bu tür katılımcılar civar köylerin konuşmaları ile kendi konuşmaları arasındaki söyleyişsel farklılıklara hemen işaret etmişlerdir. Aşağıdaki örnekte, kaynak kişi kendilerinden farklı olan Saray Köyü konuşurlarının sözcükleri uzatarak telaffuz etmesini "ilaveli konuşma" olarak nitelendirmektedir:

"SÇ: Mesela Saray'la nasıl bir fark var?

A: Yani aramızda: farq bu. Ee onnarın da şimdi sarayıŋ biraz uzataraq qonuşurlar. Onnar ila:veli qonuşuyor. Yani uzatır. Şindi "ool" der veyahut da müdür diyemez 'mü:dür' dirler. Hah. Şimdi buralarda bi değişiklik olu:" (Derlemeci Beypazarı/ Karaşar'dan yaptığı kayıtta Karaşar'dan Saray köyünün konuşması farklı mı diye sormuştur. Beypazarı/ Karaşar/ A kişisi, 82 yaş/ Derlemeci: Saniye Çancı)

Başka bir köyün konuşmasını kendi konuşmasından farklı olduğu için "acayip" ve "değişik" olarak algılayan katılımcılar da karşılaşılmıştır. Onlara göre başka köylerin konuşmaları kendilerinin konuşması gibi olmadığı için "acayip"tir, "değişik"tir. Kendilerinin konuşmaları ve kültürleri diğer köylere kıyasla daha standarttır, yani "aynı"dır:

"SÇ: Karataş nasıl konuşuyor peki?

İO: Unnarıŋ dili biz gibi değil.

SÇ: Nasıl ki?

İO: Onnar bi aca:yip gonuşullar, ne bili:m ki? Gidince görüŋ. Yaav voo şö:le bi şekilde a:lem gonuşur. Biz onnardan ecik dölek gonuşuruz.

N.D: Civarda köylerde konuşması farklı olan başka var mı?

İO: İşde bi Garadaş var. Şu anda şiy var, şu taraflar, unnarıŋ değişik bizim şiyimiz gibi değil. Gusullar, undan so:na bayındır. Gurtlu… onnar, daa bi değişik gonuşurlar. Biz gibi değil. Herkesiŋ gonuşmaları ayrı. Bax hocamıŋ gonuşması bize beŋzemez, bizimki oŋa beŋzemez. O da bizim burda duruy. Yaa." (Çankaya/ Yakupabdal/İkbal Oflaz, 60 yaş/Derlemeci: Saniye Çancı)

"SK: Çok fark var mı Evrensultanla buranın konuşmasının arasında?

GU: Yoq yoq pek farq yoq ya:ni yaqın. Pek o gada farq yoq. Tıqırlar dériz, biraz ileerde. Unın biraz de:şik gonuşması değişik. Bizimki aynı gızım. Hiç gonuşmamız aynı. Her şey bizde aynı. Kültürümüz de aynı. İşimiz de ö:le ayni gider. Ya:ni değişen bişi: yoq yavrum." (Nallıhan/Sarıyar/Güngör Ulukan, 70 yaş/Derlemeci: Sıdıka Kurtoğlu).

4. Sonuç ve Değerlendirme

ANADOK kapsamında derleme yapılan Ankara köylerinde kaynak kişilerden yukarıda değinildiği üzere standart dile, kendi ağızlarına ve başka ağızlara karşı dil farkındalıkları ve algıları üzerine veriler toplanmıştır. İncelenen verilere göre ağız konuşurlarının temelde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki tür değerlendirmede bulundukları görülmektedir. Olumlu ve olumsuz değerlendirme yapmayıp, yorumsuz kalan katılımcılarla da karşılaşılmıştır.

Ağız konuşurları standart dil için "düzgün", "tahsilli konuşması", "Ankaralıların konuşması" vb. ifadelerle olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Standart dil konuşuru olanların belirli bir eğitim almış, şehirli-kibar kesimi temsil ettiklerini düşünmektedirler. Araştırmadaki bulgulardan ağız konuşurlarının standart dil konuşurları ve dillerine olan algısında paralellik görülmektedir.

Kendi ağızlarına karşı algılarının olumlu ve olumsuz değerlendirme olarak iki yönde yapıldığı görülür. Bazı katılımcılar kendi ağızlarını daha çok bölgedeki diğer ağızlarla karşılaştırarak "normal", "düzenli", "aynı", "sizin gibi", "lisan değişikliği yok" vb. ifadelerle yorumlamışlardır. Diğer katılımcılar ise kendi ağızlarına karşı olumsuz değerlendirmelerde bulunmuşlar ve konuşmalarını "kaba", "değişik", "köy dili", "sizin gibi güzel konuşmayız", "siz gibi değil" vb. ifadelerle değerlendirmişlerdir. Olumsuz değerlendirmelere şüphesiz standart dil ve standart dil konuşurları hakkında sahip oldukları olumlu varsayımlar kaynaklık etmektedir.

Ağız konuşurları başka ağızları değerlendirirken kendi ağızlarını ölçüt almakta ve buna göre yorum yapmaktadırlar. Söylemlerine göre kendi ağızları ile karşılaştırmaları sonucunda dile getirdikleri "aynı", "fark yok" vb. ifadeler olumlu değerlendirme olarak düşünülebilir. Diğer taraftan konuşma değişikliklerinin farkında olarak başka ağızları "değişik", "acayip", "biz gibi değil", "onlarınki bir türlü", "ayrı", "onlar ilaveli konuşur", "bizi tutmaz" vb. ifadelerle kendilerinden ayırarak değerlendirdikleri de görülmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmada Ankara ağzından yapılan derlemeler, ağız konuşurlarından diğer dil algısı çalışmalarında olduğu gibi benzer bulgulara ulaşılmasına imkân sunmuştur. Sözü edilen bulgular ağız araştırmalarındaki belli başlı yöntem sorunlarının giderilmesinde, ağızların sınırlarının çizilmesinde, coğrafya dilbilimin sınırlarının belirlenmesinde önemli ölçütler ve yönlendirmeler olabilecek; sosyolinguistik, halkbililm, kültürel antropoloji vb. diğer araştırma alanlarının da ilgisini çekebilecek veriler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akar, A. (2006). Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları. *Turkish Studies*, I(2), 37-53. (http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1539745557_3aliakar.pdf)

Demir, N., E. Yılmaz (2013). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Demir, Nurettin (2012). *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi*. Ankara: TDK Yayınları.

Demirci, M., B. Kleiner (1999). The Perception of Turkish Dialects, Denis R. Preston (Ed.), *Handbook of Perceptual Dialectology* (s.263-281), Philadelphia: John Benjamins,

Iannaccaro, G., D. Vittorio (2001). Mapping languages from inside: notes on perceptual dialectology. *Social and Cultural Geography*, 2(3), 265-280.

Long, D. (1999). Mapping non-linguists' evaluations of Japanese language variation. Denis R. Preston (Ed.), *Handbook of Perceptual Dialectology* (s.199-226), Philadelphia: John Benjamins.

Mase, Y. (1999). Dialect consciousness and dialect divisions. Denis R. Preston (Ed.), *Handbook of Perceptual Dialectology* (s. 71–99), Philadelphia: John Benjamins.

Oshs, Elinor (1990). Indexiality and Soccialization. *Cultural Psychology: Essays on Comparative Human Development* (s. 287-308), Camridge: Cambirdge University Press.

Preston, D. R. (1993). The uses of folk linguistics. *International Journal of Applied Linguistics*, 3/2, 181-259.

Preston, D. R. (1999a). Introduction, Denis R. Preston (Ed.), *Handbook of Perceptual Dialectology* (s. xxiii-xxxıx), Philadelphia: John Benjamins.

Preston, D. R. (1999b). A Language Attitude Approach to the Perception of Regional Variety. Denis R. Preston (Ed.), *Handbook of Perceptual Dialectology* (s. 359-374), Philadelphia: John Benjamins.

Preston, D.R. (2010). Language, People, Sailence, Space: Perceptual Dialectology and Language Regard. *Dialectologia*, 5, 87-131.

Rensink, W.G. (1999). Informant classification of dialects". Denis R. Preston (Ed.), *Handbook of Perceptual Dialectology* (s. 3–7), Philadelphia: John Benjamins.

Şen, M. (2008). Bölgesel Ağızlara Karşı Tutumlar. Astrid Menz, Christoph Schroeder (Ed.), *Türkiye'de Dil Tartışmaları* (s. 185-208), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

EK1: Derleme Metinlerinde Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri

ó: o-ö arası ünlü

ú: u-ü arası ünlü

é: Kapalı e

ŋ: Art damak n'si

q: Art damak k'sı

x: Gırtlak h'si

w: Çift dudak v'si

: : Uzunluk işareti

// : Konuşmadaki uzun duraklamalar, yazılmayan/yazılamayan konuşmalar için kullanılan işaret.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Seydi Ertek, M., (2016). "Dil Algısı Bağlamında Ağız Konuşurlarının Olası Tutumları: ANADOK Örneği/ Possible Attidues Of Dialect Speakers In The Language Perception Context: Example Of ANADOK", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı),* Volume 11/4 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9134, p. 829-844.